

TÜRKÇENİN YORULMAZ ARAŞTIRICISI

Andreas Tietze'nin ardından

90. doğum günü için öğrencileri 2004 Nisan ayına bir kitap planlıyorlarmış. Bu kitaba Andreas Bey'in bütün çalışma arkadaşlarının yazılarını bekliyorlarmış. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmasa da Türkiye'den evlenmiş olan, Türkiyeli saymamız gereken Andreas Bey'in sözlüğünü gelin sürdürelim, ekibinin dağılmasına, sözlüğün devamının gecikmesine izin vermeyelim.

Mehmet Ölmez >

Türkçenin yorulmaz araştırmacı, büyük bilgin Prof. Dr. Andreas Tietze'yi geçen yılın sonunda kaybettik, naaşı ise bu yılın başında, 7 Ocak günü dostlarının, öğrencilerinin ve meslektaşlarının katılımıyla Viyana'da toprağa verildi.

Andreas Bey'in adını ilk kez hocam Talat Tekin'in derslerinde, konu-

malarında işittim. *Tarama Sözlüğü*'nde yaptıkları düzeltileri işitip okuyunca Tietze'nin çalışmalarına ilgim arttı. Anadolu ağızlarının sözcüğü üzerine çalışmaya başlayınca Tietze'nin bu alandaki ilk elde başvurulacak makalelerine ulaştım. (Bu makalelerin derlendiği kitap için kaynakçaya bkz.) Kendisiyle tanışmam, dostluğumuzun başlangıcı 1995'e gider. Askerlik görevimi İstanbul'da yapmam dolayısıyla 1995 yazında kendisini ziyaret etme imkânım oldu. Boyacıköy'deki evi-

nin balkonunda yaptığımız bu sohbet, aslında Türkoloji konularının ele alındığı bir ders olmuştu. Hem yine aynı yaz, kendisiyle İstiklal Caddesi'ne kitapçıları dolaşmaya çıkmıştık. Burada yer alan fotoğraf da o güzel günlerin hatırasıdır. Bu ziyaretler, 2000 yılına kadar düzenli olarak devam etmiş ve Andreas Bey'in evinin balkonu neredeyse bir derslik haline dönüşmüştü. Sohbetlerimizde bazen misafirleri ile de karşılaştım; örneğin, Andreas Bey'in eski dostu Gani Bey'i (Gani Yener) bu sohbetlerden hatırlarım. 2000 yılında araştırma amacıyla Turfan ve Tuva'da bulunmam o yılki görüşmemizi engellemişti. Son görüşmemiz ise 2002 yazında, sözlüğünün kendisi için hazırlanmış ilk matbaa nüshası üzerine yaptığımız sohbeti içerir. O gün gerçekten çok mutluymdım. Ben de henüz kitapçılara bile çıkmamış bir sözlüğü hazırlayana birlikte incelemenin heyecanı içerisindeydim. Sözlükle ilgili, maddelerin düzenlenişi, örneklerin seçilişi, kullanılan dil, katkıda bulunanlar hakkında uzun uzadıya söyleme fırsatı bulduk.

Benim kendisiyle yazışmama vesile olan çalışmalarına gelince, bunlardan birisi hocam T. Tekin'le birlikte hazırladıkları, *Tarama Sözlüğü*'ne

Tietze çalışma odasında, Haziran 2002. Sevim Yılmaz-Önder arşivi

ilişkin düzeltildi. Bu düzeltilerin birinci bölümü, "a" harfini içeren bölümü *Erdem* dergisinde yayımlanmıştı ("Tarama Sözlüğü Üzerine Bazı Açıklamalar", *Erdem*, c. 5, 1989, sayı 3, s. 285-293). Ben merakla devamını bekliyordum, hocamdan sorduğumda "b" harfinin de hazır olduğunu ancak yayımlanmadığını belirtmişti. Rica edip "b" harfini aldım ve *TDA* 4'te yayımlanmasını sağladım. Andreas Bey'i ziyaretimde, düzeltilerin devamını merak ettiğimi belirttim, cevabı söz konusu düzeltileri artık sözlüğünde yaptığı yönündeydi.

Tietze Viyana'da. Suraiya Faroqi arşivi

Anadolu ağızlarındaki alınmalar üzerine yaptığı çalışmalarına gelince, ağızlar üzerine çalışmalarım sırasında Türkiye'de yapılan doktora tezlerinde, yayınlarda, bir iki çalışma dışında Andreas Bey'in makalelerinin kullanılmadığını gördüm. Buna gerekçe söz konusu makalelerin ulaşılamaz oluşu olabirdi. Oysa bu makaleler, Türk Dil Kurumu'nun kütüphanesindeki dergilerde vardı. Anadolu üniversitelerindeki araştırmacıların bu makalelere ulaşmasının güç olacağı düşüncesiyle Andreas Bey'in bu alanın ilklerinden olan makalelerini kendisinin izniyle bir araya getirdim ve meslektaşım Yong-Sóng Li'nin katkısıyla da her makalenin sonunda yer alan dizinleri ortak bir dizine dönüştürdüm. Makalelerinin yayımı için iznini rica ettiğimde 2 Mart 1998 tarihli mektubunda mütevazı bir üslupla bu önemli inceleme yazıları için şunları yazmıştı:

Mehmet Ölmez dostum, faxınızı aldım, ben de size faxla cevap vereyim. Benim 40 sene evvel çıkan yazılarımı tekrar basmanıza itirazım yok, fakat bunlar artık eskimiş ve içlerinde yanlışlar da var. Yanlışlarını şimdi yazmakta olduğum kitapta düzeltmeye çalışıyorum.

Yeni etimolojik lugate dair iki sene evvel yazdığım makalenin ayrıbaskısını size yolladım. Fakat bu da tabii eskimıştır.

Şimdiki durumu size tarif edeyim (başka bir makinede yazıyorum, harflerle savaşıyorum):

İlk cilt A E harflerini gösteriyor. O cildin müsveddesi hazır, fakat talebelerim index, cross reference, bibliyografya gibi bazı şeylerini daha bitiremediler. Metin cömputerde 1840 sayfa tutuyor. Index, bibliyografya vs. ile herhalde 1500'ü bulacak. İkinci cilt F J harflerini ihtiva edecek, onun tahminen yarısına gelmişim. Kalan 4 cilt daha hiç yok. Bu senenin sonuna kadar ikinci cildi bitirmeği umuyorum. Her şey çok ağır ilerliyor.

Duyduğuma göre Avusturya Bilimler Akademisi Türkiye Bilimler Akademisi ile 5 senelik bir mukavele akdetmiş, müşterek projeler arıyorlar. Üzerinde çalıştığım lugate teklif ettim. Kabul edilirse belki Türkiye'de de bir mümessilimiz olur yahut oradan birini davet edebiliriz O zaman işimiz hızlanır. Şimdilik bunlar hayal, fakat belki bir gün hakikat olur.

İnşallah ağustos ortasında İstanbul'a

geleceğim. Geçen yaz görüşemedik, bu yaz yolunuz düşerse memnun olurum. Talât Beyi görürseniz çok selâmlarımı söyleyin.

Selamlarımla

A. Tietze

Makalelerinin derlendiği kitaba rica ettiğim önsözde ise şunları yazmıştı:

Yeni öğrendiğim Türkçe'yi kendi yerinde, kendi memleketinde dinlemek, konuşmak ve konuşmamı düzeltmek için 1935'te ilk defa Türkiye'ye geldiğim senede, Anadolu'nun binlerce kasaba ve köyünde konuşulan ağızları hakkında malûmat edinebileceğim yardımcı kitapların sayısı mahduttu. Gerçi neşredilmiş birçok metin vardı, fakat bir-

kaç nisbeten küçük mahalli lûgatçe (misal olarak 1934'te basılan H. Hüsnü'nün *Kayseri Sözlüğü*'nü zikredebilirim)'den maada yegâne toplu ve nisbeten geniş dialekt sözlüğü olarak yalnız Hamit Zübeyr Koşay'ın 1932'de çıkan *Anadilden Derlemeler* lûgati vardı. Bu sözlük faydalı, fakat kifayetsizdi. O tarihi takip eden on, onbeş senede vaziyet tamamen değişti. Bir taraftan Ahmet Caferoğlu'nun 1940 ile 1951 yılları arasında 9 cilt olarak yayımlanan incelemeler ve metinler serisi *Anadolu dialektolojisi* için sağlam bir temel atmıştır. Aynı senelerde 1939 ile 1947 yılları arasında Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Dergisi* (daha sonra *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*) Türkologların önüne genişliğine eşsiz bir dil hazinesi sermişti. Bu hazine denetimoloji süpürgesi ile bazı yabancı unsurları ayırmak türkologların ve umumiyetle dilcilerin vazifesiydi. Ben de o zaman bu teşebbüse katıldım ve az çok bildiğim lisanlardan Anadolu'nun mahalli ağızlarına nüfuz etmiş olan unsurların bazılarını tespit etmeğe çalıştım. Sonra daha gençler bu çığırda devam edip çok daha esaslı neticeler meydana çıkardılar.

reas Bey'in vefatı dolayısıyla ailesince ödenmiştir.

2. Sözlükte daimi kadroyla çalışacak en az iki kişinin giderlerinin ödenmesi gerekmektedir.

3. Sözlüğün devamının tekrar Türkiye'de basılması sağlanmalıdır.

Türkçesiyle "deniz geçilmiştir", yani

80 yıllık Cumhuriyet'in dilinin etimolojik sözlüğü yazılmıştır, "derede boğulmamak" gerekir, bu küçük sorunları yetkili kurumlar aşmalıdır.

Son bir konu, yine Süheyla Hanım'ın bildirdiğine göre, 90. doğum günü için öğrencileri 2004 Nisan ayına bir kitap planlıyorlarmış. Bu kitaba Andreas Bey'in bütün çalışma arkadaşlarının yazılarını bekliyorlarmış. Türkiye Cumhuriyeti vatanı olmasa da Türkiye'den evlenmiş olan, Türkiyeli saymamız gereken Andreas Bey'in sözlüğünü gelin sürdürelim, ekibinin dağılmasına, sözlüğün devamının gecikmesine izin vermeyelim. Ruhu şad olsun, huzur içerisinde uyusun.

◀ Mehmet Ölmez, Prof. Dr. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

ARMAĞANLAR

Andreas Tietze, *Taribi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı / Sprachgeschichtliches und etymologisches Wörterbuch des Türkei-Türkischen*, Birinci Cilt A-E, İstanbul: Simurg Kitapçılık; Viyana: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 2002, 762 s.

Andreas Tietze, *Wörterbuch der griechischen, slavischen, arabischen und persischen Lehnwörter im Anatolischen Türkisch /*

Andreas Tietze, eşi Süheyla Hanım ve asistanı Sevim Yılmaz-Önder Viyana'da, Haziran 2002. Sevim Yılmaz-Önder arşivi

Anadolu Türkçesindeki Yunanca, Slavca, Arapça ve Farsça Ödünçlemeler Sözlüğü, (Derleyen: Mehmet Ölmez), TDAD 26, İstanbul: Simurg, 1999, 280 s.

Armağan. Festschrift für Andreas Tietze, (haz. Suraiya Farouqi), Prag, 1994.

Bernt Brendemoen, "Doğu Karadeniz Ağzlarının Sözcükleri ve Sözlükleri", *Kebikeç*, 7-8, (Dosya: Günümüz Türk Dilleri ve Sözlükleri), 1999, s. 77-83.

Christos Tzitzilis, *Griechische Lehnwörter im Türkischen (mit besonderer Berücksichtigung der anatolischen Dialekte)*, Viyana, 1987, 201 s.

Gustav Meyer, *Türkische Studien / Türkçe İncelemeleri. Giriş ve Dizinle Birlikte* (yay. haz. Mehmet Ölmez), Ankara: Kebikeç Yayınları, 1998, 108 s.

Hasan Eren, "Anadolu Ağzlarında Rumca, İslavca ve Arapça Kelimeler", *TDAY-B*, 1961: 295-371.

Heath W. Lowry, Donald Quartet (ed.), *Humanist and Scholar: Essays in Honor of Andreas Tietze*, İstanbul: The Isis Press, 1993.

Robert Dankoff, *Armenian Loanwords in Turkish*, Wiesbaden, 1995, 217 s.

Uwe Bläsing, *Armenisches Lebnut im Türkisch-Türkischen - am Beispiel von Hemşin*, Amsterdam, 1992, 142 s.

Uwe Bläsing, *Armenisch-Türkisch: Etymologische Betrachtungen ausgehend von Materialien aus dem Hemşingebiet*, Amsterdam, 1995, 207 s.

Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes. Festschrift Andreas Tietze zum 70. Geburtstag gewidmet von seinen Freunden und Schülern, c. 76, 1986.

